

Restaureringsarbejder på Assistens kirkegård

Af Finn Ploug

Assistens kirkegård anlagdes den 6. marts 1760 som hjælpekirkegård for kirkegårdene inden for voldene. Oprindeligt omfattede den kun afdeling A, der var udlagt til kirkegård for Sct. Nikolai, Helligånds, Vor Frue, Trinitatis og Sct. Petri sogne samt Vajsenhuset.

I 1805 udvidedes kirkegården mod nord langs Nørrebrogade indtil Jagtvej. Senere fulgte flere udvidelser, og der udlagdes særlige afsnit for katolikker og russisk ortodokse.

Ved kongelig resolution i 1879 besluttedes, at kirkegården skulle nedlægges år 2000, hvilket medførte, at et stort antal gravsteder ville hjemfalde i 1980.

Allerede ved 1800-tallets begyndelse var man opmærksom på de kunstneriske og - måske særligt - de landskabelige kvaliteter, som kirkegården rummede. Stedet blev genstand for dyrkelse, og kirkegården opfattedes i tidens romantiske ånd som et stemningsskabende landskab, der dannede rammen for følelse, eftertanke og dvælen ved monumenterne, der i tidens nyklassicistiske allegoriske stil udtrykte de gravlagte personers betydning for staten, troen og moralen. Herved blev kirkegården også et symbol for borgersindet, der ved vindskibelighed varetog denne verdens affærer i forventning om rigelig belønning i det hinsidige.

For at udbrede kendskabet til kirkegården begyndte kobberstikkeren G. L. Lahde i 1801 at udgive et værk, der gengav de betydeligste mindesmærker på kirkegården. I de i alt ti hefter, der udkom, gengaves kobberstik af monumenter af blandt andre billedhuggerne Wiedevelt, Abildgaard, Weidenhaupt, Dajon o. a. Til kobberstikkene var udarbejdet levnedbeskrivelser af de begravede. At værket kunne udkomme i subskription vidner om en omfattende interesse for kirkegården.

Efterhånden som kirkegården udvidedes, anlagdes bevoksninger, der udførtes træplantninger, og kirke-

gården fik karakter af en gravlund med tætte plantninger samt åbne partier i et afvekslende samspil med monumenterne i skygge og lys.

Da en stor del af familiegravsteder var købt for hundrede år - enkelte til "evig tid" - måtte forfaldet brede sig, hvilket appellerede til ruinsværmeriet. Den romantiske have var opstået.

På baggrund af beslutningen om at nedlægge kirkegården år 2000 var man i Københavns Begravelsesvæsen (nu Kirkegårdsafdelingen) klar over, at de mange hjemfaldne gravsteder frembød et særligt problem. Samtidig var man opmærksom på, at kirkegården rummede kunstneriske, kulturhistoriske og landskabelige kvaliteter, der rakte ud over lokalsamfundet, ja -havde national betydning. Samtidig var der blandt nørrebroerne et stort ønske om at anvende kirkegården til rekreative formål - et åndehul for den indeklemte bydels beboere.

På denne baggrund nedsattes et udvalg med repræsentanter for forvaltning, museer og teknikere med henblik på udarbejdelse af retningslinier for planlægningen af kirkegårdens fremtidige anvendelse. Resultatet forelå i

Samspillet mellem monumenter og beplantning giver kirkegården en helt særegen stemning,

maj måned 1989, hvor Københavns Borgerrepræsentation godkendte ASSISTENS KIRKEGÅRD, dispositionsforslag år 2020. I forslaget anlægges arealer til henholdsvis museumsafdeling, afd. A, mindepark, afd. B-F, lokalkirkegård, afd. P-Ø og I og II.

Oprindeligt var det ikke planlagt at anvise arealer til en lokalkirkegård, men på baggrund af et elevforslag fra en havearkitektstuderende blev tanken om en lokalkirkegård indarbejdet i dispositionsforslaget. Assistens kirkegård vil således fortsat rumme begravelser, og det vil - efter særlige retningslinier - være muligt at foretage begravelser både i museumsområdet og i mindeparken.

Forslaget vakte almindelig anerkendelse ved vedtagelsen i Borgerrepræsentationen, idet det var lykkedes at tilvejebringe en plan, der på een gang, som et Columbusæg, sammenfattede de mange hensyn og interesser, som skal varetages ved forvaltning og planlægning af vore bykirkegårde.

Sideløbende med arbejdet med dispositionsforslaget nedsattes i 1983 et udvalg, der skulle forestå vurdering og registrering af værdifulde mindesmærker rejst over fortjente mænd og kvinder.

Ud over de tidligere nævnte kommunale forvaltninger bestod udvalget af kunsthistorikeren Karin Kryger, der forestod katalogisering og udvælgelse af de bevaringsværdige monumenter.

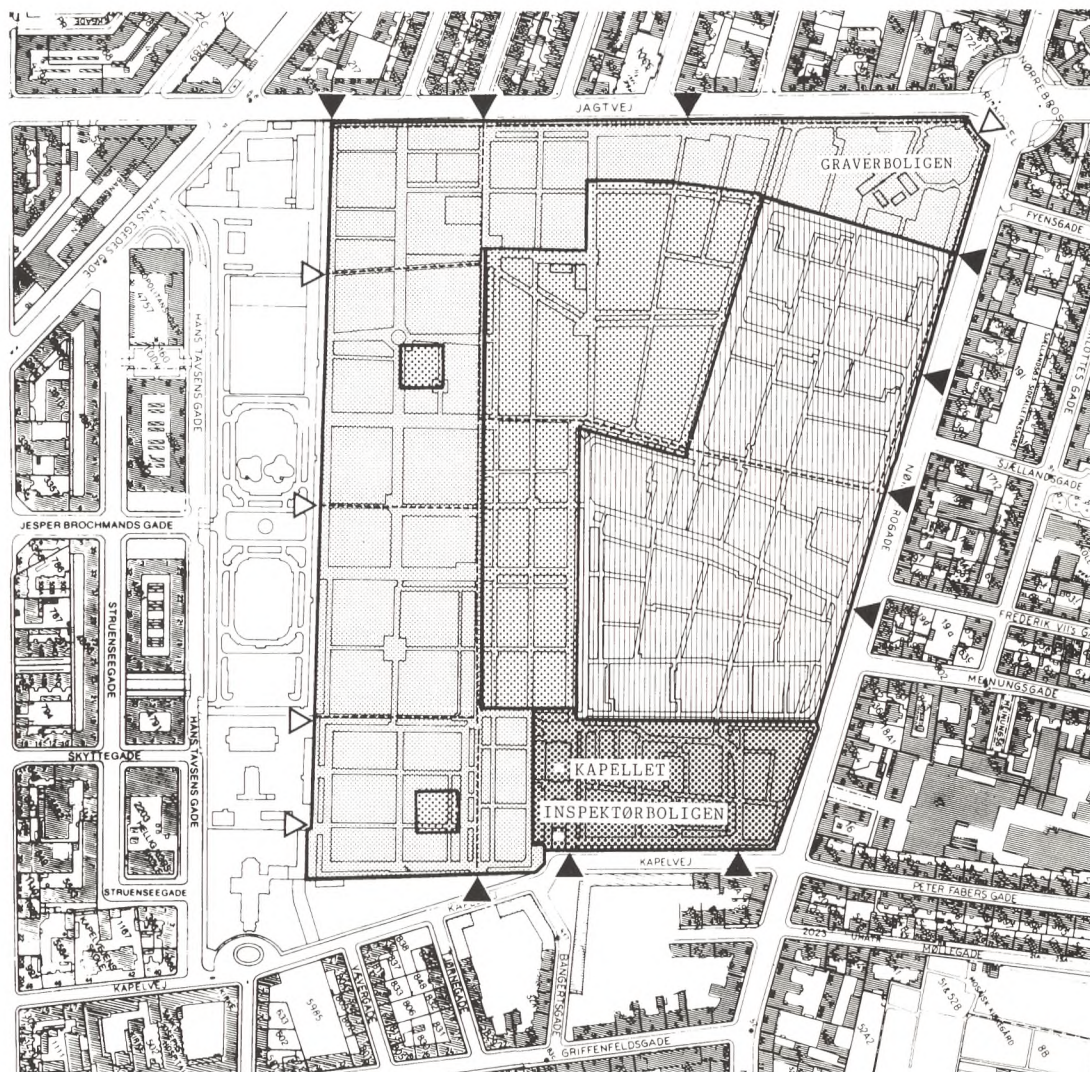
Ud af kirkegårdens ca. 17.000 registrerede gravsteder katalogiseredes ca. 6.000 gravstedsnumre. Heraf udvalgte ca. 1.800 gravstedsnumre som bevaringsværdige i henhold til Kirkeministeriets og Statens Museumsnævns vejledning om registrering af gravminder, april 1987.

Registreringsarbejdet afsluttedes i 1987 ved udgivelse af ASSISTENS KIRKEGÅRD, bevaringsværdige monumenter 1985-87. I daglig tale kaldt "den blå bog", som siden udgivelsen har været det nødvendige og fundamentale grundlag for restaurering af kirkegårdens bevaringsværdige monumenter.

Restaurering af monumenterne er naturligt nok koncentreret om de ældste monumenter på museumsområdet - afd. A. Nyklassicismens foretrukne materialer - marmor og sandsten - udgør her et særligt problem. Det seneste århundredes stigende forurening i form af øget svovl-

Foreslået Arealdisposition år 2020

	Musealt område		Eksisterende indgang
	Mindepark		Foreslået ny indgang
	Lokalkirkegård		Sti-passage
	Park		

METER 50 0 100 200 300

Assistens kirkegård. Afd. K.

Restaurering af kirkegårdens mure udføres af erfarne håndværkere.

Der lægges vægt på at murene genskabes med de naturlige tilføjelser og ændringer som gravsted-ejerne i tidens løb har udført i forbindelse med gravstederne.

indhold i luften medfører, at de kalkholdige materialer nedbrydes til gips, hvorefter monumenterne frostsprænges.

Udvaskning af gipsen kan i mange tilfælde redde monumentet, men det forudsætter, at monumentet sikres mod grundfugt og har mulighed for udtørring ved fjernelse af omgivende beplantning.

Årlig rengøring med postevand og fjernelse af mosser og laver vil forlænge monumentets levetid.

Anvendelse af imprægneringsmidler må frarådes, men strygning med kalkvand kan medvirke til at stabilisere stenens overflade.

Er monumentet en ruin, foretages nyhugning. På Assistens kirkegård sker dette i samarbejde mellem kunsthistoriker, konservator og stenhugger. Der udarbejdes rapport over monumentets tilstand, foretages opmåling og afformning.

Mange af nyklassicismens monumenter er forsynede med portrætrelieffer, ofte det eneste portræt, der findes

af afdøde, og det er derfor særlig vigtigt at sikre disse portrætter for eftertiden.

For at understrege kirkegårdens oprindelige struktur udføres også restaurering af gravstedsgitrene. Ulykkeligtvis har mange gitre fået lov at forfalde, dels fordi de betragtedes som sekundære i forhold til monumentet, dels fordi de var besværlige at vedligeholde. Heldigvis råder kirkegården over en righoldig samling, der genopsættes med henblik på at beskytte gravstedet og som ramme om anlæg af tidstypisk beplantning.

Assistens kirkegård. Museumsområdet (Afd. A).

Et af kirkegårdens karakteristiske gravmæler af billedhuggeren J. Wiedewelt over generalkrigskommissær Morten Wærn 1728-1796 og Marta Wærn 1741-1812. Topstykke, urne samt del af sokkel er udhugget efter afformning af de originale dele.

På Nørrebro er kirkegårdens ongivende mure et velkendt motiv, der udadtil fastholder kirkegården i byrummet. Murene udgør en beskyttende ramme, der indgår i et samspil med beplantning og gravsteder. Murene istandsættes ved anvendelse af traditionelle materialer og beskyttes mod fugt og vejrliget.

Et ti-års planlægnings- og registeringsarbejde er siden slutningen af firserne blevet sylliggjort i omfattende restaurerings- og reableringsarbejder, anlæg af lokalkirkegård, pleje og nyplantning af levoksning og poppelallé, reablering af oprindelige stænlæg og anlæg af tidstypiske gravsteder.

Dispositionsforslaget følges, selv om tidsperspektivet - år 2020 - kan synes fjernt og abstrakt. På den anden side muliggør det lange tidsspand en jævn og rimelig tilde-ling af bevillinger, således at ændringer og omlægninger vokser ind i kirkegården på harmonisk måde.

*Finn Ploug, København.
Arkitekt, m.a.a., Stadsarkitektens Direktorat.*